

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelun Keskusliitto arvioi esitysluonnosta lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Tällöin keskeisiä näkökulmia ovat erityisesti oikeus syrjimättömyyteen, lapsen edun ensisijainen harkinta päätöksenteossa sekä lasten oikeus ikätasoiseen ihmisoikeuskasvatukseen.

Keskusliitto huomauttaa, että norminpurku ei voi olla päämäärä itsessään, vaan kaikkia normeja ja niiden mielekkyyttä tulee aina tarkastella tavoitteiden ja tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta. Keskusliitto pitää kyseenalaisena sitä, että yhdenvertaisuuslakia muokattaisiin sellaisista lähtökohdista, jotka eivät liity yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän poistamiseen. Keskusliitto pitää erittäin valitettavana sitä, ettei tavoitteenasettelussa ja norminpurun kohteen valinnassa selvästikään ole hyödynnetty sitä vahvaa yhdenvertaisuuteen ja sen edistämiseen liittyvää osaamista ja ymmärrystä, jota esimerkiksi oikeusministeriöstä ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta löytyy.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomelle 2023 antamissaan suosituksissa kehottanut Suomea kiireellisesti tehostamaan syrjinnän torjuntaa ja voimistamaan pyrkimyksiään poistaa lasten syrjintä kaikilta suomalaisen yhteiskunnan aloilta, huomioiden lapset ja nuoret varhaisesta iästä alkaen. Lastensuojelun Keskusliitto pitää käsittämättömänä sitä, että hallitus valitsee kiireellisenä annetusta suosituksesta huolimatta toimia täsmälleen päinvastoin.

Päällekkäisyyksien poistaminen on luonnollisesti järkevää, mutta Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, ettei esitysluonnoksessa ole osoitettu sellaista päällekkäisyyttä, joka puoltaisi toimipaikkakohtaisesta

suunnitteluvuorotteesta luopumista. Kun toimipaikkakohtainen suunnitteluvuorote lisättiin lakiin, Lastensuojelun Keskusliitto totesi sen edistävän lapsen oikeuksien toteutumista. Lausunnon kohteena oleva esitysluonnos tulee vastaavasti heikentämään lapsen oikeuksien toteutumista. Lisäksi se on poukkoilevaa, visiotonta ja koordinoimatonta lapsipolitiikkaa.

Yhdenvertaisuussuunnittelun merkityksestä ja esitysluonnoksen vaikutuksista

Yhdenvertaisuussuunnitelma on suunnitelma siitä, kuinka organisaatio omassa toiminnassaan ja työnantajana edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäisee sekä puuttuu syrjintään. Yhdenvertaisuussuunnittelun tarkoituksena on arvioida ja kehittää toimintaa yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta, sekä varmistaa toiminnan yhdenvertaisuus.

Yhdenvertaisuussuunnittelu on merkittävin rakenteellinen ja systemaattinen keino yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Sen merkitys tunnustetaan esimerkiksi hiljattain lausunnolla olleessa luonnoksessa valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Onkin irvokasta, että sitoutumistaan rasisminvastaisuuteen ja laajemmin yhdenvertaisuuteen julistava hallitus päätös toisensa jälkeen nakertaa yhdenvertaisuuden toteutumisen edellytyksiä.

Esitys tulee toteutuessaan heikentämään lasten ennakkollista oikeusturvaa. Ennakollinen oikeusturva tarkoittaa sen varmistamista, että kasvuympäristöissä kunnioitetaan lapsen oikeuksia, mukaan lukien oikeutta syrjimättömyyteen, jolloin oikeudenloukkauksia ei lähtökohtaisesti edes tapahdu. On erittäin vaikea käsittää, miksi juuri kaikkein pienimpien ja haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten kohdalla ennakkolliseen oikeusturvaan (mistä yhdenvertaisuussuunnittelussa siis mitä suurimmassa määrin on kyse) panostettaisiin vähemmän kuin vanhempien lasten ja nuorten kohdalla. Esitys myös asettaa esikoululaiset keskenään eriarvoiseen asemaan sen perusteella, järjestetäänkö esiopetus koulussa vai päiväkodissa.

Edelleen, on epäloogista, että suunnitteluvuorote eriytyisi eri syrjintäperusteiden mukaan, kun vuorote toimipaikkakohtaisen tasa-arvosuunnitelman tekemiseen varhaiskasvatuksessa säilyisi. Tämä ristiriita esityksessä tunnustetaan, mutta valintaa ei perustella.

Esityksessä todetaan, että ihmisoikeuskasvatusta, johon sisältyy yhdenvertaisuus, on tutkimuksessa pidetty tärkeänä. Lastensuojelun Keskusliitto täsmentää, että ihmisoikeuskasvatusta on paitsi tärkeää, myös lapsen oikeus. YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut valtioita sisällyttämään ihmisoikeuskasvatusta myös varhaiskasvatukseen ja todennut, että sen tulee olla lapsia osallistavaa ja voimaannuttavaa ja tarjota heille käytännössä mahdollisuudet käyttää oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan heidän kiinnostuksen kohteisiinsa, huolenaiheisiinsa ja kehittyviin valmiuksiinsa mukautetuilla tavoilla. Komitean mukaan pikkulasten ihmisoikeuskasvatusta tulisi juurruttaa jokapäiväisiin toimiin. Juuri tällaista toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnittelu tavalla, johon mm.

Opetushallitus on ohjeistanut, tukee. Esityksessä tunnustetaan, että toimipaikkatasolla tekeminen tapahtuu pääasiallisesti osana muuta (kasvatus)toimintaa.

Toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun keskeinen elementti ja vahvuus, joka esitysluonnoksessakin tunnustetaan, on henkilökunnan, lasten ja vanhempien osallistaminen prosessiin. Tällä saavutetaan useita hyötyjä niin (ihmisoikeus)kasvatuksen, oikeusturvan, turvallisen arjen rakentamisen sekä kodin kanssa tehtävän yhteistyön näkökulmasta. Keskusliitto pitää kummallisen mietona esityksen muotoilua siitä, että "(h)enkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa voi olla tarpeen keskustella myös arvioitaessa yhdenvertaisuuden toteutumista". Lastensuojelun Keskusliitto kysyy, miten ihmeessä yhdenvertaisuuden toteutumista yksikkötasolla edes olisi mahdollista arvioida ilman henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa keskustelemista ja esittää, että muotoilu korjataan siten, että tällaisen vuorovaikutuksen välttämättömyys tunnustetaan.

Lastensuojelun Keskusliitto kysyy, miten järjestäjän tai palveluntuottajan laatiman suunnitelman on tarkoitus jalkautua toimipaikkojen arkeen ja mikä suunnitelman tekemisen tarkoitus ylipäätään on, jos sen jalkautumista ei varmisteta. Edelleen, millaisin keinoin varmistetaan, että yhdenvertaisuutta edistetään kaikissa yksiköissä suunnitelmallisesti, johdonmukaisesti ja systemaattisesti? Jos suunnitelmavelvoitetta ei ole, onko palvelun järjestäjällä tai tuottajalla esimerkiksi riittävästi kannusteita tarjota henkilöstölle yhdenvertaisuuteen liittyvää täydennyskoulutusta? Mikä on esimerkiksi kansallisen lapsistrategian toimenpideohjelmaan kirjatun koulutuksen vaikuttavuus, jos sen suorittavat vain asiasta valmiiksi kiinnostuneet?

Keskusliitto katsoo, että toiminnallisesta yhdenvertaisuussuunnittelusta luopuminen tulee heikentämään edellytyksiä turvata jokaiselle lapselle turvallinen, syrjimätön kasvuympäristö. Esitetty muutos luo tietä sille, että suunnitelmasta tulee veloitteen vuoksi laadittu dokumentti, jonka jalkautuminen ja vaikutukset lasten arkeen jäävät olemattomaksi.

Oletetuista säästöistä

Yhdenvertaisuussuunnittelun tarkoitus ja merkittävät hyödyt huomioiden Lastensuojelun Keskusliitto pitää käsittämättömänä sitä, että hallitus on valmis luopumaan tästä veloitteesta esitysluonnoksessa esitettyjen laskelmien pohjalta. Tämä ei kerro kovinkaan vahvasta sitoutumisesta yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Esityksestä ei edes välttämättä aiheudu säästöjä, sillä esimerkiksi syrjintään puuttumatta jättäminen aiheuttaa kustannuksia sekä lapsille aiheutuvina hyvinvointihaittoina että mahdollisina valitus- ym. prosesseina. Mikäli yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjintään puuttuminen on jatkossa tehottomampaa, on todennäköistä, että esimerkiksi syrjäpäilyihin liittyvät yhteydenotot yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon kasvavat. Yhdenvertaisuussuunnittelulla sekä henkilöstön osallistamisella ja täydennyskouluttamisella voidaan ehkäistä tarvetta näille yhteydenotoille.

Esityksessä ei ole varsinaista lapsivaikutusten arviointia, vaikka esitetyn muutoksen (pääasiallisesti kielteisiä) vaikutuksia tunnustetaan melko laajalti. Mikäli lainsäädäntöä muutettaisiin lapsen oikeuksia heikentävään suuntaan, olisi vähintäänkin seurattava muutoksen ja sen toimeenpanon vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen. Tällaisen seurannan toteuttamisen voidaan olettaa olevan huomattavasti kalliimpaa kuin esityksessä arvioidut säästöt.

Kun moni säästöjen saavuttamista kyseenalaistava seikka esitysluonnoksessakin tunnustetaan, on vaikea välttyä ajatukselta, että tavoitteenasettelua on ohjannut ideologinen käsitys norminpuron automaattisesta ja olemuksellisesta myönteisyydestä – ja kenties ohut tahtotila edistää yhdenvertaisuutta. Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että esityksen lukujen mittakaava huomioiden tavoitellut säästöt olisivat kaiketi saavutettavissa sekä todennäköisemmin että huomattavasti viisaammin jostain muualta.

Hallitus on kautensa aikana poikennut lukuisia kertoja lausuntokierrosten ohjeellisesta pituudesta, niin tälläkin kertaa. Suurin osa lausuntoajasta ajoittuu lisäksi suosituimmalle lomakaudelle. Perusteluina esitetään, että kyseessä on budjettilaki. Lastensuojelun Keskusliitto pitää perustelua poikkeuksellisen ohuena ja oletettujen säästöjen mittakaava huomioiden lähes naurettavana, vaikka demokratian ja kansalaisyhteiskunnan osallistumismahdollisuuksien nakertaminen ei sinänsä naurun aihe olekaan.

Lopuksi

Lastensuojelun Keskusliitto vastustaa esitystä poistaa velvoite toimipaikkakohtaiseen yhdenvertaisuussuunnittelun varhaiskasvatuksessa. Esitys on lapsen edun vastainen ja heikentää yhdenvertaisuuden ja lapsen oikeuksien toteutumista. Sillä ei myöskään välttämättä saavuteta asetettuja (tai minkäänlaisia) säästötavoitteita, sillä yhdenvertaisuuden edistämisen nakertaminen tulee aiheuttamaan paitsi syrjintää, myös kuluja toisaalla.

Lähteet:

YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät 2023,
https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/yhdenvertaisuussuunnittelu>

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta
varhaislapsuudessa (2006),
https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_7_julkaisu.pdf/72594e31-1626-3ec6-a46f-e7627cb613f8/CRC_C_GC_7_julkaisu.pdf?t=1465380635000

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>

Custódio Ira
Lastensuojelun Keskusliitto